

Handvest van de Brusselse gemeenten van het solidair stroomgebied van de Molenbeek

1. Voorwoord

Een **stroomgebied** is een geografisch gebied waar water wordt opgevangen door een waterloop en zijn bijrivieren. In deze ruimte, gelegen tussen de flanken en het lozingspunt, vormt het water een systeem dat het landschap bepaalt en al het leven verbindt, zowel in positieve als negatieve zin.

In het Brussels Gewest ligt het stroomgebied van de Molenbeek op het grondgebied van de 4 gemeenten die dit handvest hebben ondertekend. Van stroomopwaarts tot stroomafwaarts gaat het om de gemeenten Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Jette en de Stad Brussel.

Er bestaat dus een onderlinge afhankelijkheid tussen de 4 gemeenten die het handvest hebben ondertekend wat betreft het waterbeheer binnen het stroomgebied van de Molenbeek en de (risico's op) overstromingen.

De kans dat overstromingen voorkomen en de ernst van deze risico's zijn toegenomen, en ze zullen geleidelijk blijven toenemen als gevolg van:

- de verstedelijking die heeft plaatsgevonden sinds het begin van het ontwerp van het rioleringsstelsel, en de daaruit voortvloeiende toegenomen ondoorlaatbaarheid van de bodem.
- de toename in de intensiteit en frequentie van regenbuien, waardoor overstromingen – naast de fenomenen van stedelijke hitte-eilanden en droogte – een van de grootste klimaatrisico's vormen in het Brussels Gewest.

In het licht van dit toenemende risico hebben de gemeenten besloten zich te verenigen om op hun niveau oplossingen aan te reiken voor het beheer van regenwater.

Het doel van dit handvest is om het concept van het **solidair stroomgebied van de Molenbeek (SSM)**¹ te bekrachtigen, het principe van de solidariteit tussen de hoger en lager gelegen gemeenten te formaliseren en de nodige samenwerking tussen de verschillende betrokken instanties te institutionaliseren met het oog op het opstellen van een diagnose, een visie en gemeenschappelijke doelstellingen en projecten op het niveau van het SSM. Op die manier kan een overgang worden gemaakt naar geïntegreerd regenwaterbeheer (GRB) en kan de veerkracht van de gebieden worden versterkt wat betreft de risico's op overstromingen, hitte en droogte om zo bij te dragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen van het gewestelijk Waterbeheerplan.

¹ Het begrip 'solidair stroomgebied', dat met name is terug te vinden in de basisprincipes van de in 2000 uitgevaardigde Kaderrichtlijn Water (grensoverschrijdend waterbeheer), stelt dat er op het vlak van waterbeheer een feitelijke onderlinge afhankelijkheid is tussen de bewoners van het stroomgebied, en dat er bijgevolg ook collectieve oplossingen kunnen worden gevonden voor de problemen die met dit waterbeheer te maken hebben. Het begrip 'solidair stroomgebied van de Molenbeek' werd in 2014 overgenomen en voorgesteld door de vzw EGEB / SGWB naar aanleiding van de studie Aquatopia. Dit begrip 'solidair stroomgebied' staat open voor alle actoren van het stroomgebied. Ze kunnen zich er allemaal op beroepen.

2. Het orgaan, de principes en modaliteiten van de samenwerking

2.1. De ondertekenaars beslissen om het samenwerkingsorgaan, het BCM (Begeleidingscomité van de Molenbeek), te officialiseren en te institutionaliseren voor een eerste periode van 8 jaar vanaf de ondertekening van het handvest.

2.2. Het bestuur van het BCM is opgebouwd rond twee organen:

I. De werkgroepen (WG's) van het BCM, samengesteld uit 8 leden, namelijk:

- 2 administratieve vertegenwoordigers (1 effectief en 1 plaatsvervanger) voor elk van de 4 ondertekenende gemeenten;

Het is de rol van de WG's van het BCM om een forum te vormen voor discussie en uitwisseling van kennis, expertise, technische en/of menselijke middelen tussen de verschillende ondertekenaars van het handvest, met het oog op de verwezenlijking van de in punt 4 opgesomde ambities. Ze kunnen ook een rol spelen in de uitwerking van gemeenschappelijke adviezen van de 4 gemeenten over projecten die een impact kunnen hebben op twee of meer van hen (stormbekkenproject, gewestelijke plannen, aanvragen van stedenbouwkundige vergunningen enz.).

II. Het stuurcomité (SC) van het BCM dat is samengesteld uit:

- 8 vertegenwoordigers van de WG-leden van het BCM en de 2 externe facilitatoren (punt 2.3);
- maximaal 2 politieke vertegenwoordigers (schepenen of kabinetsleden) voor elk van de 4 ondertekenende gemeenten;

De rol van het SC van het BCM bestaat erin de projecten van de 4 ondertekenende gemeenten goed te keuren en te ondersteunen, gezamenlijk punten aan te kaarten op gewestelijk niveau en beslissingen te nemen over eventuele aanpassingen van dit handvest. De aanpassingen moeten vervolgens door elk van de 4 gemeenten worden goedgekeurd.

Afhankelijk van de onderwerpen die op de agenda staan kunnen het SC of de WG bovendien beslissen om op hun vergaderingen interne experts van de gemeenten, coördinatoren van gemeentelijke projecten en vertegenwoordigers van intercommunale, para-gewestelijke en gewestelijke instellingen uit te nodigen, evenals externe experts uit academische en economische kringen of verenigingen die over competenties beschikken inzake de waterthematiek.

2.3 begeleiding van de SC's en WG's

Beide organen worden begeleid door 1 of 2 externe facilitatoren die worden gekozen door de gemeenten na een oproep tot kandidaatstelling voor een mandaat van twee jaar. Ze kunnen afkomstig zijn uit bijvoorbeeld verenigingen, academische kringen enz. en beschikken over expertise op het vlak van waterbeheer en/of expertise op het vlak van collectieve en dynamische samenwerkingsverbanden. De deelname van deze externe facilitatoren geschiedt op vrijwillige basis, wat betekent dat de deelnemende gemeenten hen geen vergoeding garanderen.

2.4. Rollen van de leden en andere actoren:

- het voorzitterschap wordt beurtelings voor een kalenderjaar waargenomen door de vertegenwoordigers van een van de 4 ondertekenende gemeenten. Het voorzitterschap staat in voor de uitwerking van de agenda van het BCM, met dien verstande dat elk lid een punt kan toevoegen aan de agenda van het volgende BCM.
- het opstellen van de notulen van het BCM gebeurt door de externe facilitator(en).
- de externe facilitatoren kunnen, in functie van hun competenties, een actieve sociaal-technische ondersteuning bieden voor de uitvoering en concretisering van de acties en projecten van het handvest.
- om de 2 jaar stellen de externe facilitatoren een evaluatie op van de voortgang van de toepassing van het handvest en van de ambities die het bevat, die ze overmaken aan elk van de in de WG vertegenwoordigde instituties. Deze evaluatie wordt ook bezorgd aan Leefmilieu Brussel en zal worden voorgelegd aan de bevoegde leden van de Werkgroep Molenbeek.

2.5. Frequentie en plaats van de vergaderingen van het BCM:

De WG's van het BCM komen elke 3 maanden samen, hetzij online, hetzij in een lokaal dat ter beschikking wordt gesteld door de gemeente die het voorzitterschap waarneemt, hetzij in hybride vorm.

Het SC van het BCM vergadert minstens eenmaal per jaar in een lokaal dat ter beschikking wordt gesteld door de gemeente die het voorzitterschap ervan waarneemt.

3. De principes

3.1. Bekrachtiging van het solidariteitsprincipe:

De 4 ondertekenende gemeenten keuren de perimeter goed van het SSM die overeenstemt met de reële aanvoerzone van het SSM, die met name bepaald wordt door de afvloeiing van het netwerk voor de opvang van water.

Binnen deze perimeter mag geen enkele gemeente projecten uitvoeren die inzake waterbeheer hinder kunnen veroorzaken voor de naburige gemeenten die dit handvest hebben ondertekend.

Als een gemeente een project dat een belangrijke impact kan hebben op de naburige gemeente(n) op het vlak van waterbeheer wil uitvoeren of ondersteunen/aanvaarden, brengt ze de betrokken gemeenten hiervan proactief op de hoogte vanaf het begin van de studiefase en zorgt ze ervoor dat ze ofwel rechtstreeks, ofwel *minstens* via het BCM betrokken worden bij dit project.

3.2. Bekrachtiging van het principe van de systematische integratie van het GRB en de valorisatie van het regenwater:

Het GRB werd in het Waterbeheerplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de periode 2022-2027 gedefinieerd als een geheel van inrichtingstechnieken en -werken die bijdragen tot het herstel van de natuurlijke watercyclus door een beheer zo dicht mogelijk bij de plaats waar het regenwater valt.

Volgens het plan bestaat dit soort beheer in situ eruit om de stedelijke ruimtes en de bebouwde elementen te gebruiken door ze een bijkomende functie te geven, namelijk het beheer van het regenwater bij de bron. Bouwwerken worden bij voorkeur beplant, wat bijdraagt tot de verbetering van de leefomgeving, de strijd tegen de hitte-eilanden, het beperken van vervuiling enz. Deze technieken hebben tot doel om het gebruik van afvoerleidingen overbodig te maken en omvatten in principe geen aansluiting op een netwerk.

De ondertekenaars streven ernaar om elk nieuw project of elk project voor grondige renovatie (gelinkt aan gebouwen en/of de openbare ruimte) dat ze ondersteunen voorbeeldig te maken en in de eerste plaats te zorgen voor een optimale opvang van het regenwater in de nabije omgeving van de site waar het regenwater valt, door te voorzien in:

- Recuperatie en hergebruik met het oog op een rationeel gebruik van water.
- Een beperking van de impact van het afvloeiingswater op het rioleringsnet door middel van voorzieningen voor geïntegreerd regenwaterbeheer, die een landschappelijke en ecologische meerwaarde bieden en waarbij de voorkeur uitgaat naar infiltratie in de bodem:
 - indien de omstandigheden het toelaten: beheer gericht op nullozing, met indien mogelijk het beheer in situ van een TR 100 volgens de regenmethode.
 - indien de omstandigheden het niet toelaten: het volume en het debiet van het geloosde water tot het strikte minimum beperken. In volgorde van prioriteit vindt deze lozing met gereguleerd lekdebet plaats in: 1° het hydrografisch netwerk; 2° een nabijgelegen open ruimte met voldoende opslag- of infiltratiecapaciteit; 3° de riolering.

De onbeheerde watervolumes in situ in verhouding tot een honderdjarige regenval worden gecompenseerd door middel van andere ontkoppelingsprojecten binnen hetzelfde onderstroomgebied.

4. De ambities en taken van de ondertekenaars

4.1. Verwerving van een gedeelde stand van kennis over water in het SSM:

De ondertekenaars geven aan dat ze willen samenwerken en hun kennis en vaardigheden binnen het BCM willen uitwisselen door zich met name te baseren op de beschikbare gewestelijke tools (bv. verschillende kaarten: hydrografisch netwerk, ondoorlaatbaarheid, overstromingsgebieden, hydrogeologische gebieden, regennetwerk enz.) en door ze aan te vullen met de beschikbare gegevens op gemeentelijk niveau zoals:

- een inventaris van de verschillende GRB-voorzieningen, alsook van de recuperatietanks en stormbekkens op het grondgebied van het SSM. De inventaris zal indien mogelijk gegevens specificeren die bijdragen tot de berekening van de impactindicatoren van deze voorzieningen;

- de identificatie van grote lopende of geplande openbare en private projecten die het GRB integreren of die daarentegen een aanzienlijke negatieve impact zouden kunnen hebben op het vlak van waterbeheer;
- een inventaris van het gemeentelijk patrimonium (gebouwen en sites) en openbare ruimtes die de komende 10 jaar het voorwerp kunnen uitmaken van werken en die opportuniteiten bieden voor ontkoppeling.

Met uitzondering van de gegevens die beschikbaar zijn als open data bij het Gewest, is elke ondertekenende gemeente verantwoordelijk voor het verstrekken van de gegevens betreffende haar grondgebied.

Deze gegevens zullen ter beschikking worden gesteld aan elk orgaan dat een diagnose wil uitvoeren of een cartografische of monitoringtool wil creëren.

4.2 Opstelling van een visie, bepalen van door de gemeenten gedeelde doelstellingen om de veerkracht van het SSM te versterken in het licht van de klimatologische omstandigheden

De ondertekenaars zullen een visie uitwerken voor de horizons 2030 en 2050, alsook eigen en gemeenschappelijke doelstellingen inzake waterbeheer binnen het SSM, met name:

- de identificatie van bijzonder strategische sites² waar de loskoppeling van het rioleringsnet moet worden ondersteund³ door de gemeenten en prioritair moet worden uitgevoerd;
- de bepaling van een doelstelling uitgedrukt in m² daken en omgevingen van eigendommen onder gemeentelijk beheer die elke gemeente zal loskoppelen van het rioleringsnet;
- de bepaling van een doelstelling uitgedrukt in m² minerale openbare ruimte waarvoor elke gemeente zich verbindt om deze los te koppelen van het rioleringsnet;

4.3. Identificatie van potentiële gemeenschappelijke intergemeentelijke projecten:

Naast de projecten en acties die elke ondertekenaar zal uitvoeren op het eigen grondgebied, zullen de ondertekenaars de beste schaal overwegen voor elke projecttypologie en bijgevolg intergemeentelijke (waarbij twee of meer gemeenten betrokken zijn) of zelfs intergewestelijke projecten overwegen rond thema's die verband houden met water maar ook, hiermee samenhangend, met de continuïteit van het landschap, groene en blauwe netwerken, actieve mobiliteit en, meer in het algemeen, met klimaatverandering.

De ondertekenaars hebben reeds de volgende gemeenschappelijke projecten geïdentificeerd die ze willen uitvoeren of waaraan ze willen bijdragen

4.3.1. Gemeenschappelijke opleidingen:

² Deze sites zullen voornamelijk worden gedefinieerd dankzij de grondige kennis van de gemeenten inzake hun grondgebied en met name op basis van de conclusies van de studie *'Begeleiding van de studie van het potentieel voor loskoppeling van regenwater van de riolering – SG Molenbeek'* uitgevoerd door Infra Services voor rekening van Leefmilieu Brussel; op basis van de studie *'Hydraulica van de Molenbeekvallei'* in opdracht van HYDRIA.

³ Deze ondersteuning is evenredig en afhankelijk van de menselijke en financiële middelen van elke ondertekenaar. Het kan gaan om bewustmaking, technische ondersteuning, financiering enz.

De ondertekenaars bieden aan om beurtelings opleidingen te organiseren, in de eerste plaats voor de gemeenteambtenaren, maar ook voor andere organismen binnen de perimeter, minstens om de 2 jaar op basis van bezoeken op het terrein (concrete gevallen) in samenwerking met het Gewest (bijvoorbeeld door een beroep te doen op de diensten van de facilitator Water van Leefmilieu Brussel), en om uitwisselingsmomenten te organiseren over bepaalde specifieke thema's in verband met water- en landschapsbeheer, gekoppeld aan de specifieke uitdagingen van het SSM.

4.3.2. Gemeenschappelijke acties voor publieke bewustmaking:

De ondertekenaars zullen gemeenschappelijke documenten en evenementen creëren om het publiek te sensibiliseren en een beter inzicht te bevorderen in de uitdagingen op het vlak van water, klimaatverandering en landschap, in een visie van solidariteit binnen het stroomgebied, en met name:

- beurtelings jaarlijkse ontmoetingen tussen de burgers in het stroomgebied te organiseren, volgens nader te bepalen modaliteiten (bv. fietstochten, kenniscafés, workshops in scholen, enz.) en dit in het kader van de *Brusselse Waterdagen* of in verband met lokale opportuniteiten die geïdentificeerd en/of doorgegeven worden door een van de leden van het BCM of door de facilitator(en);
- materiaal te ontwikkelen om de inwoners van het stroomgebied van de Molenbeek bewust te maken rond water en klimaatverandering (bv. de promotie van de gemeentelijke premies, een sensibiliseringsboek over het GRB enz.);
- een pagina 'Solidair stroomgebied' te creëren op hun respectieve websites.

4.3.3. Bijdrage tot het aanvullen van een tool voor cartografische monitoring

Op basis van de stand van de kennis zullen de ondertekenaars de ontwikkeling steunen van een monitoringtool in de vorm van een gemeenschappelijke geautomatiseerde cartografie waarmee de evoluties inzake waterbeheer en overstromingsrisico's op de schaal van het SSM kunnen worden geëvalueerd, zoals voorzien in het kader van het Waterbeheerplan 2022-2027.

Ze zullen zich er dan ook toe verbinden om dit monitoringinstrument aan te vullen met alle geïdentificeerde gemeentelijke en gewestelijke projecten (jaarlijkse update) en in de mate van het mogelijke met de privéprojecten die een aanzienlijke invloed kunnen hebben op het vlak van GRB.

4.3.4 Samenwerking met de beheerders van percelen die niet door de gemeenten worden beheerd

De gemeenten zullen ervaringen uitwisselen over hun samenwerkingsstrategieën met de beheerders van private of openbare percelen. Daartoe worden twee werkkassen overwogen:

- Strategieën voor bewustmaking en begeleiding van de burgers met het oog op de loskoppeling van de daken of ruimere percelen incl. tuinen, achteruitbouwstroken en kleine mede-eigendommen van woningen;
- Samenwerkingsstrategieën voor de ontkoppeling van het rioleringsnet van grotere sites (bebouwing en omgeving) zoals ziekenhuissites, sportsites, sociale woningen, schoolvoorzieningen, bedrijventra en z.

4.3.5 Burgerparticipatie

De ondertekenaars kunnen hun kennis en knowhow inzake burgerparticipatie delen binnen de werkgroep. Het gaat erom na te denken over de manier waarop ondertekenaars de burgers het best kunnen betrekken bij projecten van BCM-leden. Het BCM kan een ruimte bieden voor uitwisseling, reflectie en actie inzake de mogelijkheden en beperkingen van de participatieprocessen (bijvoorbeeld via co-ontwerp of co-monitoring) rond een technisch instrument zoals het GRB en de strijd tegen overstromingen.

4.3.6 Vaststelling van specifieke stedenbouwkundige aanbevelingen voor GRB

Indien het ontwerp van GSV tegen dan niet is goedgekeurd, aanbevelingen of zelfs een specifieke gemeenschappelijke gemeentelijke stedenbouwkundige verordening vaststellen voor het geïntegreerd regenwaterbeheer na een fase van experimenten en opvolging van de uitgevoerde GRB-inrichtingen

4.3.7 Bepaling van een blauw netwerk

Het bepalen van een blauw netwerk, zowel reëel als figuurlijk in de ruimte, dat elke gemeente zal realiseren bij de herinrichting van elke openbare ruimte waar dit doorheen loopt.

4.4. Mutualisering van middelen en coördinatie bij het zoeken naar financiering om de geïdentificeerde en geprioriteerde gemeenschappelijke projecten te ondersteunen:

Aangezien de middelen van de gemeenten niet onbeperkt zijn, verbinden de ondertekenaars zich enerzijds toe om de middelen te onderzoeken waarover elke partij beschikt en die punctueel of structureel zouden kunnen worden gemutualiseerd en anderzijds om te zorgen voor coördinatie met het oog op het mobiliseren van gewestelijke, nationale of Europese financieringsprogramma's bestemd voor de uitvoering van gemeenschappelijke intergemeentelijke projecten.

Hiertoe verbinden de ondertekenaars zich ertoe om:

- beschikbare gemeentelijke middelen en expertise te identificeren (cartografisch, juridisch, economisch en op het gebied van informatica, drukwerk, communicatie, aankoopcentrales, overheidsopdrachten, databanken, feedback uit ervaringen enz.);
- te zoeken naar de nodige financiering voor het werk van de facilitator(en) van het BCM.